

Oponentský posudek dizertační práce

Autor: **RNDr. Silvie Kučerová**

Téma: **Územní diferenciaci elementárního vzdělávání v Česku v polovině 20. století**

Vysoká škola: **Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta**

Školitel: **RNDr. Pavel Chromý, PhD.**

Rok: **2010**

Popis práce

Dizertace mgr. Silvie Kučerové patří k těm objemnějším. Má 245 stran, z toho vlastní text obsahuje úctyhodných 202 stran. Velmi rozsáhlé jsou přílohy, které mají 27 stran, ale bez započtení dlouhého seznamu literatury. Práce je členěna do pěti kapitol, včetně úvodu a závěru. Struktura práce je jasná a logická. Seznam literatury obsahuje 314 položek: 261 titulů klasické literatury, 30 pramenných děl (většinou statistických ročenek) a 23 internetových zdrojů. Takto pojaté strukturu seznamu literatury je možné vytknout, že když už byly statistické ročenky umístěny mezi prameny, mohly tam být i citované zákony. Domácí a zahraniční zdroje a citované publikace jsou v optimálním poměru a svědčí o dobrém přehledu autorky dizertace v domácí i cizojazyčné odborné literatuře týkající se předmětu jejího zájmu.

Posouzení výběru tématu a splnění cíle

Klady:

Cíl této práce se může na první pohled zdát jednoduchý – přehled základního školství na území Česka z hlediska jeho dynamiky ve druhé polovině minulého století. Při podrobnějším seznámení se s komplexností objektu sledování se může naopak jevit až příliš složitý – protože pokud by měly být popsány všechny jevy a procesy, které na vývoj rozmístění škol obecně působí, mohla z toho být málem „teorie všeho“. Udržení rozumné míry mezi velmi zjednodušenou analýzou nejprostších skutečností a analýzou celého komplikovaného systému vztahů týkajících se školství považují za velký klad této práce. Neomezila se na pouhý přehled, ale neutopila se v moři navazujících podmíněností a vztahů. Cíle, které si autorka dizertace vytkla, se jí podařilo skoro beze zbytku splnit.

Nedostatky:

Za určitý nedostatek považuji někdy možná až přehnanou snahu o co nejpřesnější strukturování cílů dizertace tak, aby obsáhly jejich všechny teoretické i praktické aspekty. Rozdělení cílů do čtyř skupin (obecně-vědecké, metodologické, empirické a aplikační) by bylo věcně stejně správné a určitě přehlednější, kdyby ty skupiny byly jen tři: teoretické (zahrnující obecnou teorii vědy a metodologii), empirické a aplikační.

Posouzení použitých metod

Klady:

Autorka použila v práci několik metod. V první části vyhodnocovala celé území našeho státu a proto použila statistickou analýzu a kartografické znázornění sledovaných jevů. Tyto metody nejsou některými teoretiky hodnoceny příliš vysoko, ale s tím nelze v tomto případě souhlasit, protože pracnost zpracování tak velkých souborů je extrémně vysoká i kdyby se nejednalo o víc, než jen o součet zkoumaných objektů (v tomto případě škol, nebo obcí s výskytem školy). Statistické výpočty i úpravy zjištěných čísel (např. vážení úplných a neúplných základních škol) jsou provedeny profesionálně a jejich výsledky jsou průkazné.

Ve druhé části práce autorka aplikovala metody terénního výzkumu. S jedinou výhradou (viz níže) vhodně vybrala případové studie a šetřením na místě pronikla k detailům, které jsou mimo dosah vnímání při analýze celostátních dat. V těchto výzkumných sondách autorka vhodně kombinovala pozorování s kvantitativními (anketa) a kvalitativními postupy (řízený rozhovor). Pozitivně hodnotím provedení předvýzkumu, které jí umožnilo definitivně upravit otázky v řízeném rozhovoru.

Celkově lze uvedené metody výzkumu, které jsou v obecné rovině typické pro sociální vědy, považovat za užitečné i v geografii a práce Silvie Kučerové to potvrzuje.

Nedostatky:

Za metodologický nedostatek u terénního výzkumu považuji jistě zúžení výběru zkoumaných území. Obecně byl výběr jistě správný, ale není zcela reprezentativní z územního hlediska. Autorka si vybrala většinou jen příklady z Čech. Pouze dvě území jsou z Moravy, ale obě z oblasti blízko česko-moravské hranice. Zcela chybí zastoupení střední a východní Moravy o Slezsku nemluvě.

Méně významným metodologickým nedostatkem je také použití mapy celé ČR pro znázornění zaniklých škol v důsledku rozšiřování povrchové těžby uhlí (obr. č. 5). Vzhledem k soustředění tohoto jevu pouze do dnešního ústeckého kraje se jeví vhodnější použití mapy většího měřítka než je celá republika – např. právě mapy uvedeného kraje.

Pro hodnocení společenského života ve zkoumaných obcích se mi nezdá dostatečné její souhrnné vyhodnocení jen dvěma úrovněmi: aktivní a pasivní. Hranice mezi nimi musí být nutně velmi úzká a o zařazení do jedné nebo do druhé kategorie nepochybně v nejednom případě rozhodovala třeba jen jediná akce. Takové dělení je pak příliš subjektivní a tomu by se mělo předejít. Osobně bych do této klasifikace zahrnul navíc střední kategorii „průměrná“.

Posouzení dosažených výsledků

Klady:

Nejvýznamnějším výsledkem této disertace je zpracování obrovského objemu dat o vývoji našich základních škol v územním průřezu a jejich přehledná prezentace v první části práce.

Množství mapového materiálu svádí k návrhu, že by z něho mohl být při jen nepatrném rozšíření docela zajímavý atlas vývoje základního školství.

Významným vědeckým přínosem práce je navíc skutečnost, že se autorka neomezila na pouhý záznam prostorové diferenciací zkoumaného jevu, ale pustila se do jeho analýzy s využitím náročného terénního průzkumu. Tato část výsledků má pravděpodobně ještě větší hodnotu než celkový přehled. Výsledky terénního průzkumu vhodně doplňují celostátní a regionální čísla a slouží jako podklad k zevšeobecnění. Potvrzuje to názor, že jen terénní výzkum dokáže odpovědět na otázky vznikající při interpretaci celostátních údajů.

Nejcennější na této práci je však spojení obou druhů výsledků. Celostátní údaje by byly bez výsledků z terénu jen suchou statistikou – byť velmi pracně shromážděnou – a naopak terénní výsledky bez celostátního přehledu by byly jen sociologickou sondou bez územních souvislostí. Spojením sociologického detailu a obecného územního přehledu vznikla vzorová geografická práce na níž se dají přímo ukázkově prezentovat přednosti geografického přístupu ke zkoumání otázek souvisejících s hodnocením prostorových jevů.

Nedostatky:

Za nedostatek považuji to, že autorka nezohlednila alespoň v názvu národnostní školství, které vytváří jakýsi paralelní prostor vůči školství většinovému. Tyto školy vytvářejí prakticky ve všech sídlech, kde existují, doplňkovou nabídku vzdělání a proto byly ze sledování vynechány. Je však vhodné vědět, že u tohoto typu škol vzniká také poddimenzovanost jejich sítě a zhoršení jejich dosažitelnosti pro děti příslušníků menšin, byť v oblasti existuje celá řada plnohodnotných škol českých. Zohlednění národnostního menšinového školství mohlo autorce alespoň částečně pomoci odpovědět na otázku ze str. 34 jak lze význam školy pro daný region hodnotit – jako instituci uchovávající místní kulturu (v tomto případě jinonárodní a tedy i snáze identifikovatelnou).

Posouzení formální úpravy

Klady:

Po formální stránce tato dizertační práce patří určitě k těm lepším. Struktura textu je přehledná, překlepy a chyby se v textu prakticky nevyskytují. Literatura je citovaná v souladu s běžnými normami pro citování pramenů. Statistické, mapové a grafické podklady jsou velmi pečlivě zpracovány. Především je třeba zmínit velmi dobrá a početná mapová zpracování, které z této práce dělají skutečně geografickou práci v pravém slova smyslu. Mapy jsou zhotoveny v jednotném stylu a je vidět, že byly sestaveny právě pro tuto práci. Je mezi nimi minimum převzatých map (mj. z atlasu). Autorka prokázala, že zná obecné zásady pro tvorbu kartografického a obecně grafického zobrazování reality a umí je použít. Jasně vysvětlila i odstoupení od kartografických zásad ve prospěch čitelnosti map. Na str. 71 měl být na obou mapách správně použit kartodiagram, ale při tom množství sídel by byl zcela nečitelný a proto autorka zvolila kartogram.

Nedostatky:

Při důkladném hledání se však i v jinak výborné, ale objemné práci drobné formální nedostatky najdou: není např. vhodné nechat na samotném počítači dělení nadpisů složených většinou z delších slov. Pak z toho vznikají neestetické tvary jako např. na str. 30 a zejména na str. 56. V legendě na jinak výborné mapce na str. 70 je uveden počet škol na 100 žáků, ale první kategorie se o dvě desetinná místa liší od ostatních. Poněkud větší chybou by bylo nezohlednění změn hranic krajů v r. 2005, které chybí na všech mapách, avšak autorka

zpracovávala vesměs starší období. Přesto jsou některé mapy datovány k roku 2009 a hranice jsou na nich z roku 2004. Některé mapy nejsou datovány vůbec (mapy č. 14, 15 a 16).

Minimální váha uvedených chyb neznehodnocuje příliš celkový výsledek práce a je spíš důkazem vysoké kvality formální úpravy než jejího opaku.

Závěr

Předložená práce prokazuje, že její autorka je schopna vědecky pracovat. Metodika a dosažené výsledky přes některé nedostatky, vyjmenované v této recenzi, jsou nepochybně významným příspěvkem geografického poznání. Proto navrhuji předloženou disertaci přijmout k obhajobě a autorce udělit akademický titul doktorky filozofie „philosophiae doctor“, ve zkratce „PhD“.

Stockholm, 1. května 2010

Doc. RNDr. Tadeusz Siwek, CSc.
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity